

Dr. Benjamin Ipavec je izdal zopet dva zvezka novih skladb za klavir. Prvi zvezek ima naslov: „Muzikalni listi“, drugi pa: „Spominčice“. (Tiskala Eng. Imann & Mühlberg v Lipiji).

„Muzikalni listi“, v veliki obliki in prelepem tisku, predločuje vrsto kratkih glasbenih slik, ki so v nekaki zvezi, ker pričenjajo z zibeljo in končujejo z grobom. Komadi se zovejo po vrsti: I. Pri zibeli, II. Pri plesu, III. Alj še misli na me?, IV. Spavaj sladko, V. Na grobu. Vsa oprava zvezka je lična in krasna.

Skladbe same se držé majhnih, kratkih oblik in so nejednake vrednosti. Vender pa imajo vse veliko skupno prednost, in ta je blago glasje. Po blagoglasji se odlikujejo sosebno I., III. in IV. komad, ki so v obče bolj melodijski, ko je v poslednjih dveh skladbah pred vsem tok (ritem) krepkejši.

Največje vrednosti je brezdvajbeno prva točka zvezka. Jako srčen, mehek je njen temat, katerega ponavljanje prav za prav ustvarja ves komad. Ali ta je izdelan takó lepo, da se igravec še ne zaveda ponovitev, pač pa čuti, kako komad napreduje z vedno novimi obrati istega temata. Ta skladba zahteva godno igranje, katero tudi zasluđuje popolnoma.

Kljubu temu je čudno, da more v tem lepem komadu užitek glasbe znatno pokaziti glasbenemu ušesu jedna sama sekirica. Ta sekirica je *c* gorenjega glasu levice, — takoj za *cisom* gorenjega glasu desnice, druga sekirica 1. takta. Danes ne gledajo več na vspeledne kvinte, oktave in druga pedantska pravila starih skladoslovij, samo da se glasi glasba dobro. Na navedenem trdem mestu pa bi se moralo iznajti pravilo, ako bi že davno ne veljalo: Ne izpreminjaj kromatiški zvoka v katerem koli glasu, ako ga je imel tikoma poprej drug glas neizpremenjenega! Ker se pa to mesto v komadu povrača kakih desetkrat, utegne ta zvok zares ujeziti človeka. Temu pa se je možno izogniti lahko popolnoma, ako namestu sprednjega *c* poddržimo *a*is kot četvrtino sekirice, in potem ne

trpi škode ne pomen, ne vodba glasov. Igralcem priporočamo ta pomoček.

O skladbi „Pri plesu“ mi je reči, da je vender slovanski komad, ne pa, kakor toliko slovenskih skladb, brez slovanskega duha. V njem se giblje življenje češke Polke, še bolj pa jugoslovanskega Kola. Škoda, da kaže komadič premajhno osnovo; tudi se glasi pusto, čeravno se ne daje lahko igrati. Ta skladba bi bila primerna, da bi se širše izvršila ter priredila za 4 roke ali pa zeló za orkester. V komadu tiči iskra izvirne in zgrabljive glasbe, ki bi

dobila hvaležno občinstvo tudi v koncertni dvorani, ako bi se izdelala obsežnejše in spretno. Prehvacen in mičen je sosebno konec komadiča.

„Alj še misli na me?“ je jako nežna in izrazita glasba, skoro bi jo imenovali koprnečo, in jo je treba skrbno igrati, sosebno z ozirom na znamenja. Tudi ta komad razodeva svojo mičnost v tem, da se jedna in ista glasbena figura razvija v vedno novih izpremenah. Jednoličnosti pa jo varuje jedino kratkoča, ker ne prinaša ne medstavkov, ne drugih novih življenj k melodiji, katere deli se vrhu tega ponavljajo že v njej sami,

Neznatna je naslednja številka, dasi je lepo izdelana. Takih temotov je dovolj v vajah klavirskih učnih knjig za otroke in v enakih glasbah, katerih ni pošteti umetniški, in te nedostatnosti ne morejo komadu nadome-

stiti ne lepi spremljajoči glasovi, ne blagoglasne modulacije. Zato pa je škoda, da je skladatelj svoje skrbno delo potratil za toliko reven napev.

Poslednji točki je videti v začetku, kakor da bi bil komad; ali v nadaljnji izvršbi se nam ta nada ne izpolnjuje. Zlasti je očitati skladatelju, da je priteknil stopaju plitev in vsednji Trio ter ne sklepa po tem nikakor primerno zanimivega zvezka.

V celoti spadajo komadi k takim, katere imenujemo domačo glasbo v plemenitem pomenu besede; taki komadi ne razveseljujejo človeka v koncertu, pa tudi ne v salonu, pač pa v samotni sobici.

Slovenec iz tržaške okolice.

„Spominčice“, katere obseza drugi snopič v manjši obliki, so prav lepe in tekoče melodije. Tudi jih lahko igrajo malo izurjeni igralci. Uganka pa mi je 4. valček, ko igralec na klavir ne more izslediti, kaj mu je početi z drobno tiskanimi srednjimi sekiricami desnice, katerih ne more izvršiti nikakor. Skladatelj ni napravil nobene opomnje o tem, ali naj se igrajo te male sekirice ob ponavljanju dela namesto gorenjih — kar bi zopet ne bilo v redu.

Ob tej priliki me opominja dr. Ipavec s svojimi plesnimi glasbami, da goje slovenski skladatelji samo jedno vejo narodne glasbe, namreč pesem in pesmim podobne komade. Drugi, jednako plodoviti del, namreč ples, pa zanemarjajo, kolikor je meni znano, malo ne popolnoma. Tukaj pa ne menim jaz take plesne godbe, ki je za krčmo, ampak umetniške idealizovane plese, t. j. take komade, ki so podobni narodnemu plesu v ritmu in obliki, pa razširjeni po obsegu in oplemenjeni v izrazu.

Česa niso ustvarili poljski skladatelji, njim na čelu Chopin, iz „Polake“ (Polonaise) in Mazurke? Chopinovi plesi se vpenjajo do najidejnejših višin, in vendar ne pozabimo niti za trenotek, da so jim podstava poljski narodni plesi. Iz poslednjih je tudi res pogostoma posnel melodije in jim podelil jedino s svojim genijalnim izdelovanjem salonsko elegancijo in umetniško plemenitost.

Kolikrat niso že Italijani porabili svoje „Tarantelle“ za umetniške glasbene komade! Spominjajmo se dalje španjskega plesa „Bolero“ in še bolj francoskega „Menueta“, ki je dobil mesto kot neizogiben del klasičnih simfonij, sonat, kvartetov i. t. d. Tudi valček se nahaja v najrazličnejših izdelkih kot salonski in koncertni valček in še celo za petje kot šaljev komad.

Ali tudi Jugoslovani imajo svoj narodni ples, ki je ravno takó izvoren, kakor kateri si bodi ples drugih narodov, in ta je njih „Kolo“. Še ni dolgo, odkar je F. S. Kuhač v svoji velikanski zbirki jugoslovanskih narodnih pesmi priobčil veliko melodij h Kolu. Seveda so oni Slovani, pri katerih plešejo Kolo še sedaj, prvi poklicani in sposobni, obdelavati ta ples in porabljeni za umetne oblike. Vender pa so napevi že sami posebi dovolj znamenljivi, da dajejo tudi drugim glasbenikom za plesne fantazije. In za Slovence, med katerimi se še ne vpraša, imajo li ali pa so li imeli svojstven narodni ples, bilo bi važno to zasledovati, da bi ne usahnil jeden vir narodne glasbe, ko bi bil morda pozabljen ali prekrit. Ako bi ne našli sledov narodnemu plesu, ni slovenskim skladateljem pač nič bliže od „Kola“, in se jim je gotovo najmanj potreba naslanjati — na valček, ko se seznanijo s Kolom kot izvornim slovanskim narodnim plesom.

Hrvaški spomini.

Spisal J. Trdina.

(Dalje.)

Ja strahovita nenravnost Bahove vladavine je rodila tretjo vrsto denuncijantov, zloglasne kruhorce.

Kdor ne more dokazati sposobnosti svoje s strogimi izpiti in z dejanjsko spretnostjo, začne se prilizovati, hliniti, sliniti, naznanjati vladi neskončno lojalnost svojo in neskončno nelojalnost ilirskih svojih tovaršev. Bah mu morda ne verjame, ali si misli: „Ta človek bi mi utegnil koristiti. Pripravljen je pospeševati namene moje, domovina mu je deveta briga. Dajmo mu kruh, saj ne gre iz mojega žepa.“ Jaz bi prisegel, tako čvrsto sem uverjen, da ne zamišlja in ne kuje nobeden Hrvat proti državi punta. Ali če poveste te moje besede Bahu in njega pomagačem, bodo vam se zasmijali v brk. Za rogovileže in zarotnike imajo vse Ilire, vse hrvaške rodoljube in tudi bana Jelačića. Očitno se ga zdaj še ne usojajo prijeti, ali on sam prav dobro ve, da je na Dunaji nehal biti persona grata že pred dvema letoma. Če priporoča kakega izvrstnega uradnika, škodi mu več s pohvalo svojo nego koristi. Malo pridneža, katerega graja, pouzdignejo o prvi priliki samo zato, da pokažejo, kako malo se brigajo za banovo mnenje. Da pride iz nebes kak angel ali sama Mati božja, ne bi mogla preveriti Bahove vlade, da Hrvatov ni okužil peklenski panslavizem. Ta pogubni duh hoče zdaj z vsemi sredstvi pregnati in ugonobiti. Varaždinsko županijo bode darovala morda res Štajarcem, da se gosti in odebeli ž njo

nezasitni nemški molóh. Tukajšnji častniki, vem za gotovo, ne bodo ji tega svetovali, nego jo svarili in odgovarjali z vsemi razlogi pameti in politične previdnosti. Ali jako se bojim, da bodo vrgli poročilo njihovo v koš. Kdor je tako oslepel in pobudalil kakor Bah, ne da si nič dopovedati. Ostalo hrvaško deželo pa menda mislijo zjediniti z granico in povežati, nadeja se, da bo vojna strogost najprej zaprla sapo vsem panslavističnim škratom in skušnjavam. Črno Strohoberjevo prerokovanje se ni izpolnilo, ali zle slutnje in domišljaje njegove mu bo oprostil rad vsak človek, ki poznaje takratne razmere in okoliščnosti. Brezozirnost, budalost in neumnost Bahove zisteme je bila tolika, da se je mogel verjeti in pričakovati od nje vsak nezmisel in tudi pošastni projekt, da bo vrgla hrvaško kraljevino pod graničarsko disciplino in — batino.

Nekaj let po tem je zahtevala jako uzvišena in odlična oseba, da bi se na prospeh in korist vojnemu brodogradu osnovala iz vsega avstrijskega primorja od Benetk do Kotora jedna provincija. O tem predlogu so pisale avstrijske in tuje novine in mnoge so ga popolnoma odobravale upajoč, da se bo na tak način avstrijsko primorje najlaže in najprej ponemčilo. Govorilo se je, da ga je vlada že skoraj sprejela in potrdila, ali zadnji trenotek, da so se dvignili proti njemu uplivni nasprotniki in ga podrli. Da se je nakana uresničila, zgubila

bi bila provincijalna Hrvaška reško županijo, granica pa morebiti vse svoje štiri uskoške polke. Takrat nobenemu človeku na Dunaji ni prišlo na misel, da bi razžalil in razkačil tak grabež ves hrvaški narod. Ali kdo se je briga v tisto dobo za narode in javno mnenje?! Razven sardinske vlade skoro nihče. Mogočniki evropski so izdavalali navlaš baš take zakone in naredbe, ki so bile najmanje popularne in zaželjene. Po njihovi misli je ustvaril Bog narode zato, da jih vladajo po svoji volji, ne vprašaje jih čisto nič, če so jim mere in namere njihove mrzke ali povšečne. Bah se je skesal in Varaždina ni odcepil od trojedne kraljevine, ali izbral si ga je za prvo nemško postojanko na hrvaški zemlji. Zvedeli smo za gotovo kmalu po novem letu 1854., da se bo moral na jesen pri nas umakniti hrvaški učni jezik nemškemu na vsem gornjem in nekoliko celo na spodnjem gimnaziji. Šolski nadzornik nas je opominjal že spomladi, da bi začeli rabiti precej za nekatere predmete nemščino, kolikor je to mogoče, ne da bi trpel kvaro napredek naše mladeži; in jeden profesor, po rodu Hrvat, ga je poslušal. O ti priliki nam je razodel gosp. nadzornik prezanimivo novico, da se je zagledala in zaljubila ponosna dama Tevtonija že zdavnaj v skromni naš Varaždin ter si ga hotela prisvojiti. Že leta 1851., ko še živ krst ni mislil ponemčiti zagrebških in drugih hrvaških učilnic, namenila je dunajska vlada za trdno, da mora ustanoviti v Varaždinu nemški gimnazij. Ta kraj se ji je zdel najbolj pripraven in priličen za nemško propagando, ker stoji blizu štajarske meje in je trgujoč in občeč s središči nemške „kulture“ (s Ptujem, z Mariborom, Gradcem, z judovsko Kanižo itd.) imel dovolj prilike, da se z njo seznani in sprijazni.

Tudi sem že omenil, da so zmitrali tuji in celo nekateri slovanski učenjaki in pisatelji Varaždin za nemško mesto. Ta gimnazij bi bil rabil za vado, na katero bi se lovili Hrvati. Z njim je hotelo ministerstvo brez dvojbe pokazati silni razložek, ki biva med barbar-skimi hrvaškimi in prosvetnimi nemškimi šolami. Napulneni, v svojo modrost in nemščino zatelebani dunajski birokrati so se gotovo nadejali, da bo varaždinski nemški zavod kakor magnet vlekkel váse mladino iz vse hrvaške kraljevine in napotil, če ne vseh, pa vsaj „trezne in pametne“ Hrvate, da bodo prosili vlado kar sami, naj bi jim blagovolila ponemčiti na isti način tudi vse druge višje učilnice. Zakaj se ta nakana takrat ni izvršila, ni nam g. nadzornik mogel ali pa ni hotel povedati. Gospodje germanizatorji so čakali še tri leta, potem pa so poslali na Hrvaško višjega uradnika v ministeriji bogočastja in uka, Klemana, da naredi v tukajšnjem šolstvu red, to se pravi po domače, da je ponemči. Kleman je bil nekdan na ljubljanskem liceji profesor latinskega jezika in obče zgodovine. Med poslušalci njegovimi sem se nahajal tudi jaz. Znal je izvestno pripovedovati. Zgodovino nam je razlagal gladko, jasno in pregledno, ali po stari šegi, ne oziraje se dosti na nje jedro, na kulturni razvoj človeškega rodu. O Slovénih je govoril malo in mrzlo. Ni nam se kazal baš sovražnika, ali niti prijatelja. Bržkone je mislil, da je objektivni. O sijajni njegovi nadarjenosti se ni moglo dvojiti. Bil je vsestranski izobražen, duhoviti

mož in jako marljiv in spreten delavec. Sosebno se je odlikoval s sposobnostjo, da je znal to, kar je imel v glavi, dobro zvesti in porabiti v svojo korist in čast. V službi svoji je brzo napredoval. Povzdignil se je v nekoliko letih od licejskega učitelja za sekcijskega načelnika v ministerstvu bogočastja in uka. Javno mnenje ga je razglasilo po pravici za desno roko ministra Tuna. Po svoji veliki omiki, energiji in nemškutarski strastnosti je spadal Kleman med glavne zastopnike in najčvrstejše stebre Bahove zisteme. Po rodu je bil Čeh, ali v nemških šolah, katere je pohajal, nauzel se je tujega duha. Pozneje je bral kdaj tudi kake narodne novine in bukve, ali pravo rodoljubje je ostalo neznano njegovemu srcu. Imel se je vedno samo za Avstrijca in ob jednom je bil baje uverjen, da mora država poginiti, ako se ne ponemči. Širil je torej germanizacijo z vsemi sredstvi iznajdene svoje glave in službene oblasti. Zlasti slovanske jezike je izganjal nemilosrdno iz gimnazijev in sploh iz vseh višjih učilišč. Hrepenenje po enakopravnosti vseh avstrijskih narodov je zmatral vedno za brezumno in toliko da ne za veleizdajalsko. Na Dunaji smo ga vprašali Slovenci, če bomo mogli dobiti učiteljsko službo domá na Slovenskem. Odgovoril nam je odločno, naj opustimo to misel, kajti je domovina naša vsa država. Če nas pošlje vlada v Bregenc, v Černovice ali kamor koli, povsod nas mora navdajati čustvo, da smo domá. Ali Kleman je tako le govoril, postopal pa je s slovanskimi učitelji mnogo blažje. Namenil jih je Hrvatom za ponemčevalce, ker je uvidel, da so za ta posel kot sorodniki njihovi sposobnejši nego trdi Nemci. Za suplente so mogli priti tudi v slovanske kraje. Mene na pr. je pozval ravnatelj Vidic v Trst. Da sem dovršil izpite svoje že pred okt. 1853. l., bil bi me sprejel drage volje in brez zapreke tudi ravnatelj ljubljanskega gimnazija, ki mi je to sam povedal. Za pravega profesorja pa je potrdila vlada res grozno nerada in le malokdaj našega rojaka na slovanski zemlji. Na Hrvaškem je pregledal Kleman najprej reški gimnazij, iz Primorja se je napotil v Zagreb. Čudne reči so se pripovedovale o diktatorskem njegovem vedenji. Mladina se je poučevala takrat sploh po hrvaški, on pa jo je izpraševal menda po nemški; in ker mu ni odgovarjala povoljno, izustil je baje sodbo, da malo zna in napreduje in poglavitni uzrok ti bedi da je učni, to je hrvaški jezik! V konferenciji je dokazoval učiteljem, zakaj se bodo morali razlagati posamezni predmeti z naprej po nemški. Dejal je na pr., da je latinski jezik po duhu, notranjem ustroji in po pravih svojih najpodobnejši nemškemu, s pomočjo nemškega se bo dal torej najlaže in najuspešneje tolmačiti. Zdaj se oglasi profesor Veber (sloveči hrvaški pisatelj in sedanji zagrebški kanonik) in veli: O grškem jeziku pa trdijo zvedenci, da je za te reči najbolj v rodu slovanskemu, zato treba, da ostane zanj učni jezik tudi odslej hrvaški. Kleman zavrne rodoljubnega govornika: Baš zato mora se učiti po nemški tudi grščina, ker se posel dijakom ne sme preveč olajšati i. t. d. Ugovori pametnih pedagogov in poštenih narodnjakov niso mogli odvrniti od hrvaških šol tožne usode, kajti zavladovalo je pravilo: „Sic volo, sic iubeo, stat pro ratione voluntas.“

Naskoro so se pokazali silni nasledki Klemanovega potovanja. Na podlogi njegovih poročil se je uvedel nemški učni jezik l. 1854—55. v vsa hrvaškoslavonska srednja učilišča. Iz nižjih razredov se hrvaščina še ni dala popolnoma prepoditi, ali vlada se je je hotela znebiti tudi v njih in je začela s tem namenom ponemčevati že tudi glavne šole. Na Reki so bacnili narodni jezik najprej iz vsega gimnazija; ostal je samo učni predmet z dvema urama na teden. Višji razredi so se dali nemščini, nižji italijanščini. Večina učiteljskega zbora je morala oditi. Domoljubnega ravnatelja Kombola so pognali v pokoj s 400 gold. mirovine! Na njega mesto je prišel iz Trsta Vidic. Najhuje pa je udarila ta zavod dunajska vlada s tem, da je uzela službo in kruh učitelju hrvaškega jezika, veleslavnemu učenjaku in preiskrenemu narodnemu borilcu Franu Kurelcu. Šolski nadzornik nam je naznanil odstranjenje njegovo z opomnjo, da vlada ne more in ne sme puščati mladine v rokah takega fanatika. O Kurelcu sem prej malo slišal in vedel. Vprašal sem Muzlerja, kakov je, če je res tak rogovilež. Dejal mi je: E znate, Kurelac je res ultraš, domoljubje njegovo je presilovito, nepremišljeno. Za nas so nastopili zdaj resni, teški časi. Slušati nam je evangelijski nauk: Bodite krotki kakor golobje, zviti kakor kače. Z grdo ne opravimo ničesa. Če prepodé iz šol narodnjake, prišli bodo namesto njih tujci, ki bodo ponemčili tudi duh mehke naše mladine in nam uzeli s tem vsak up v boljšo bodočnost. Ako se bomo vedli pametno in oprezno, ne bo nas gonil nihče iz službe in imeli bomo vedno dovolj prilike gojiti v učencih svojih ljubezen do materinskega jezika in domovine. Izročili bomo narodu nepokvarjen naraščaj, ki bo podpiral in bogatil njegovo književnost in mu koristil, ko prejde sedanja nevilta, tudi na poprišči političnem. Muzler je govoril, kakor vidimo, jako trezno in diplomatski, ali ni imel pravice grajati in obsojati Kurelca. Kakovo hudo delstvo je zakrivil ta značajni mož? Vzbujal je v primorski mladini gorečo ljubezen do hrvaškega jezika, do hrvaške književnosti, do hrvaškega naroda: s tem pa je izvrševal le najsvetejšo pedagogijsko dolžnost svojo. Zahteval je, kar se daje odvažno in energično, da ostane na reškem gimnaziju vladajoči jezik hrvaški: tudi to je smel in moral storiti ne le kot resničen narodnjak in učitelj, ampak kot zvest državljani in cesarski služabnik, kajti je branil jasni cesarski zakon, ki je potrdil hrvaščino za učni jezik v vseh šolskih zavodih trojedne kraljevine. Muzlerjev konservatizem je izviral nekoliko iz verskega stališča. Pokorščino proti vsakemu, tudi najkrivičnejšemu glavarstvu, zmatral je za splošno krščansko dolžnost, spo-

minjaje se Kristovih besed: Vsaka oblast dobaja od Boga. Ti ne bi imel nikake oblasti do mene, da ti ni dana od zgoraj. Tako bi se dalo zagovarjati tudi turško tiranstvo. Jaz mislim, da bi se izrečenja sv. pisma ne smela nikoli rabiti za dokaz v posvetnih vprašanjih. Če pa se dovoli ta svoboda jedni stranki, ne sme se kratiti niti drugi. Kurelac bi bil mogel odgovoriti Muzlerju: Resnice vaših besed ne zanikam, ali to morate potrditi pa tudi vi meni, da je glas rodoljubja glas božji. V svetih bukvah pa se bere, da moramo biti Bogu pokornejši nego ljudem. Žarko domoljubnost makabejskih junakov, ki so se dvignili proti zatiralcem svoje vere in narodnosti, slavi in poveljuje ne le svetovna zgodovina, ampak tudi sveto pismo. Jeklena stanovitnost in uzorno narodno poštenje sta nakopala Kurelcu brezštevne reve, nadloge in skrbi, v nesreči svoji pa se je mogel tolažiti in se je tudi tolažil z zlatim naukom nazaretskega preroka: Blagor tistim, ki zaradi pravice trpé preganjanje, ker njih je nebeško kraljestvo. V „hrvaških spominih“ svojih bom govoril pozneje obširno o njega značaji, nazorih, namerah in delih in dokazal na tanko, kako nečloveška in v nebo upijoča krivica se je godila temu narodnemu mučeniku za Bahove vladavine.

Kakor šolstva, lotila se je grabljiva germanizacija l. 1854. tudi hrvaškega pravosodja. Tega leta se je preustrojilo uradništvo za absolutizma že drugič in to definitivno (!?). Uprava se je združila s sodstvom in ob enem se je uvedel v vse višje urade nemški službeni jezik. Tudi ta izprememba se je vršila po prostih ministrskih naredbah proti določi cesarskih zakonov. Radi lepšega, da se ne tepta preočito oblika, sklical je predsednik varaždinskega sodišča glavne svoje uradnike v zbor, v katerem je predlagal, da se zameni poslovni hrvaški jezik z nemškim, ter zahteval, da se o tem glasuje. O teh besedah plane Cepulić srdit kakor ranjen lev s sedeža in protestuje svečano in gromoglasno proti takovemu glasovanju, veleč, da uradniki nimajo oblasti odpravljati cesarskih zakonov, nego da jih veže službena prisega na njih spoštovanje in vestno izpolnjevanje i. t. d. Ta silni protest so podpirali skoro vsi drugi sodniki. Koristil res da ni ničesa, ali take pojave treba je zabeležiti in jih oteti pozabljenju, nekaj zato, ker so častni sami po sebi, pa tudi radi tega, ker se je ukorenilo v hrvaški inteligenciji krivo mnenje, da je zavladata Bahova zistema v hrvaških šolah in uradih brez nasprotja in upora. Vzglede Kurelcjev, Cepuličev in dr. dokazuje in spričuje jasno in sijajno, da se ta neskončna sramota narodni stranki ne sme očitati. (Dalje prihodnjič.)

Umstvene razmere v Iztočni Rumeliji.

Priobčil Anton Bezenšek.

Žanimalo bo gotovo častite čitatelje „Slovana“ zvedeti nekoliko podrobnosti o bivši „Iztočni Rumeliji“, zlasti v prosvetnem oziru; in to sedaj, ko je na dnevnem redu razgovor o njenem združenju z Bolgarsko.

V obče se more Bolgarski čestitati, da dobi tako bogato deželo v svojo last, ker skupna gmotna sredstva bodo davala državi zdravo in krepko osnovo za dobro razvitje v narodnogospodarstvenem oziru. Bolgarska je manj plodna, manj obdelana, več krajev je zelo nerodo-

vitnih ali pa pustih; ima manj ugodno podnebje, nego Rumelija.

V poslednji je ugodno podnebje za vsakeršne rastline; rodi prekrasno žito in vino, razno sadje, zelo tako, ki se nahaja samo v južnih toplejših krajih; ima bogastvo v svojih rožnih vrtih in poljih, ki so okolo Šipke, Kazanlika in Karlova pravemu raju podobni. Ima tudi dobre prometne pote, železnico in morje, pa tudi večje plavne reke Marico in Tundžo, po katerih more svoje proizvode prenašati v druge dežele.

A kar je glavno, Rumelija je v umstvenem ali prosvetnem oziru mnogo naprednejša od kneževine Bolgarske; ima več inteligencije, več prosvetnih zavodov in naučnih sredstev. Ako se vzame na um, da je Rumelija dežela, ki nima niti jednega milijona stanovnikov, tedaj se more razvideti iz naslednjih števil, da je v umstvenem oziru res mnogo napredovala.

Početnih (narodnih) bolgarskih šol je bilo že 1883. l., do kedar sega lani izdana statistika: 890 z 38,564 učenci in 11.620 učenkami; torej vsega 50,184 učečih se mladih Bolgarjev. Učiteljev je bilo 1104, učiteljic 196; a potrošilo se je za te šole vsega 4,630.848 grošev (1 groš = 10 kr.).

Meščanskih šol, ali kakor jih tukaj imenuje „srednja učilišta“, ktere pa niso gimnaziji ali realke, nego šole s 3 razredi, ki so za nadaljevanje početnih šol, bilo je 19 za dečke, a 6 za dekleta z 2160 učenci in 394 učenkami; vseh 2554. Učiteljev na teh šolah je bilo 69 in 17 učiteljic. Troški za te šole so znašali 814,753 grošev.

Moška realna gimnazija sta 2: v Plovdivu in Slivnu. Bilo je v Plovdivu 730 učencev, v Slivnu 420; torej vsega 1243 učencev in 45 učiteljev.

Koncem minolega šolskega leta je bilo v Plovdivu na realnem gimnaziji blizu 70 učencev več, nego pred dvema letoma. Da je sorazmeren napredek zaznamovati tudi pri vseh drugih gornjih številkah v prejšnjih dveh letih, je prav verjetno.

Na ženskem realnem gimnaziji v Plovdivu je bilo 121 učenk, na oni v Stari Zagori 278 in na vsaki po 10 učiteljskih moči moških in ženskih.

Razven bolgarskih šol (med katerimi so bolgarsko-pravoslavne in bolgarskokatoliške) trebamo omeniti tudi grških šol v Iztočni Rumeliji.

Početnih grških šol je bilo 48 z 2689 učenci in 782 učenkami; vseh 3471. Učiteljev je bilo 65 ter 18 učiteljic. Za te šole se je potrošilo 443.958 grošev.

Od grških srednjih šol sta bili 2 moški in 2 ženski s 194 učenci in 88 učenkami; vsega 282 ter 16 učiteljev. Troškov je bilo 129.600 grošev. K temu je prišteti še jeden grški gimnazij v Plovdivu.

Turških početnih šol je bilo v Iztočni Rumeliji 763, učencev 15.774, a učenk 11.339; vseh 27.113. Učiteljev so imeli 758, učiteljic 30, ter so potrošili za svoje narodne šole 990.749 grošev (piastrov).

Srednjih šol so imeli Turki 2, jedno v Plovdivu, drugo v Haskovu z 164 učenci in 8 učitelj. Potrošili so za nje 55.900 grošev.

Med prosvetnimi zavodi je omeniti tudi deželno (oblastno) knjižnico in deželni muzej. Knjižnica šteje dosta zvezkov, med njimi mnogo v bolgarskem in v ruskem, a tudi v francoskem, angleškem, nemškem in turškem jeziku.

Za muzej so se začele po malem nabirati razne starine, katerih je tako rekoč vse polno v tej zemlji, po kateri je teptalo toliko raznih narodov in se vršilo toliko važnih dogodkov, kakor jih ni kjer si bodi najti.

Bivša vlada je bila začela pozornost tudi ti stroki posvečevati in je dala nalog, da se pred vsem razkopavajo one mogile (tumulus), katerih je vse polno po Rumeliji. Nadejati se je, da bode bolgarska vlada sedaj to hvale vredno početje nadaljevala in da bode v obče prekoristno gradivo, ki ga dobi na Južnem Bolgarskem v vsakem oziru, znala porabiti na korist celega Slovanstva.

O naši politični reorganizaciji.

II.

Zadnjič smo skušali dokazati, da je narodni izvrševalni odbor kot središče političnemu gibanju izgubil in moral izgubiti vso veljavo. Iskali smo uzroka ti tožni prikazni ter izrekli, da si političnega življenja brez središča, kjer so združene vse niti tega življenja, ne moremo misliti. Če se je tedaj obrabilo staro, ne ostaje nam drugega, nego ustvariti si novo središče! Vpraša se samo: po kaki poti?

To vprašanje je kočljivo in težavno mu bode dobiti pravega odgovora. Politična težava, v kateri tičimo kakor voz v blatu, najboljši dokaz nam je v to, da si imamo preustrojiti svojo politično organizacijo. A ta preustrojitev se ne bode dala doseči, ako se ne bodo združile prav vse moči, ki jih ima mali naš narod. Tu je pričetek, in že letá napravlja obilo preglavice! Zadnje čase se je veliko šušmarilo o nekem „kompromisu“, kj

se je baje dognal nekje v Ljubljani. Govorilo se je, da se je peščica gospodov, izmed katerih je vsak spisal ta ali oni slovenski članek, oblastno združila, ter — zatajivši svoja načela — dekretovala, da hoče kompromise sklepati o usodi slovenskega naroda. Smešnejše govorice ne poznamo, ali tudi smešnejšega „kompromisa“ bi ne poznali, če bi se bilo zares dognalo kaj takega, kar se je trosilo po svetu! Zategadelj ne moremo dosti naglašati, da so pri nas tisti časi, ko je samo malo oseb odločevalo o usodi naroda, že davno potekli. Narod se je hvala Bogu že toliko zavedel, da hoče sam odločevati o svojih političnih interesih, in popolnoma nemogoče je, da bi zopet zlezla pojedina oseba na tisto uzvišeno stališče, na katerem je sedel dr. Janez Bleiweis pričetkom svojega političnega delovanja in katero se je že na vseh mestih zibalo pod njim, ko je polagal trudno glavo k

večnemu počitku. Malone pa bi trdili, da napada naše politike bolezni, nekaka vročica, ki jim tako zelo meša razum, da se čuti vsakdo izmed njih za glavnega dediča po Janezu Bleiweisu. Kdor je izustil tu ali tam politično besedico, že meni, da je poklican naslednik Janeza Bleiweisa in da je ta samo zategadelj umrl, da je njemu — poklicanemu nasledniku — pripravil prostor! Nasledek temu pa je, da se vsak naših politikov — in tu ne izuzamemo nikake stranke — čuti nezmotljivega; nasledek temu je tista silna ošabnost, tista prezirljivost in grozna občutnost, ki vlada v tako imenovanih političnih naših krogih ter prouzročuje prepire, nemir in nasprotstva! Če hočemo tedaj napraviti poskus s preustrojem našega političnega gibanja in če hočemo ustvariti novo središče temu gibanju, ki naj bi bolje delovalo, nego zastareli izvrševalni odbor, moral bode marsikdo, ki sedaj v prvo trombo trobi, v svojih prsih zatreti čut nezmotljivosti ter se spokoriti k veri, da ni več osebe, ki bi mogla zasesti mesto Janeza Bleiweisa, ker ravno ni več razmer, katere so nekdanje vodile politično diktaturo nekdanjega prvaka vseh prvakov! Ako se ta zavest ne ukoreni med našimi politiki, po-

tem je bolje, da ostane vse pri starem in da ne poskušamo političnega voza izvleči na tir, kjer bi se bolje vozilo. Potem je tudi vsa reorganizacija samo domišljija, in ničesar drugega ne bi ž njo dosegli, nego da bi v politiki bili nekateri gospodje, drugi pa hlapci. Tedaj, ko se je oglašil dr. Janez Bleiweis, nahajalo se je naše ljudstvo v otročjih letih svoje politične bodočnosti. V teh letih je rado sprejelo voditelja učitelja; a sedaj je naroda politična zavest dorasla, zategadelj je naravno, da političnega inštruktorja ne potrebuje, in da je smešno, če se mu nekateri gospodje še vedno za voditelja učitelja urivajo.

Iz vsega tega prihaja torej, da imamo pri preustroji političnega našega organizma paziti na to, da se z novim središčem ne upelje zopet nova diktatura posamičnih oseb. Političnih diktatorjev imamo že sedaj preobilo in pač bi se ne izplačalo reorganizovati samo v to, da bi na mesto sedanjih diktatorjev stopili drugi — teroristi.

Kako naj bi se to preprečilo, o tem hočemo v enem prihodnjih člankov razpravljati.

Naše slike.

Ubežniki.

Hudi časi so nastali lepi češki deželi po usodni bitvi na Beli Gori. Pravo narodno plemstvo je bilo neusmiljeno obsojeno na smrt, njegova posestva pa prepuščena v plen razdivjanim vojaškim četam nemškimi in mažarskim. Lahko si je torej misliti, kako se je ravnilo s češkim narodom, kateri popolnoma zatreti in uničiti je bila prva in najpoglavnejša želja zmagovalcev. Najrodovitnejše krajine so se pustošile, cvetoče naselbine plenile in požigale; neoboroženi možje so se morili, žene in dekleta skrunila.

Ni čuda torej, da so se vzdignile na nekaterih krajih po cele vasi, ter videč, da jim je v domovini razde-

jana sreča, z najnujnejšimi stvarmi odšle v daljnji — tuji svet.

Tolpo takih ubežnikov vidimo na današnji sliki. Mrak se ulega na zemljo; mrak se je ulegel že tudi nad njihovo domovino. Na mejah njenih so se še jedenkrat zbrali pred podobo križanega vzveličarja, da si od njega, ki je tudi toliko trpel zaradi hudobe sveta, izprosijo tolažbe v svojih stiskah in težavah. In čez ustna ne jednega so prišle gotovo besede: „Gospod! ostani z nami, kajti mračni se že.“

— v.

Slovenec iz tržaške okolice.

Ker narodne noše po Slovenskem kar vidno izginjajo, zdi se nam potreba priobčevati v našem listu polagoma one narodne noše slovenske, katere so se do današnjega dne še ohranile čiste in nepokvarjene.

Evo torej danes slovenskega junaka iz tržaške okolice! Njegova noša je še nepokvarjena: taka, kakršno

so imeli njegovi predniki v preteklem stoletju. Lepa je ta noša in prav ukusno prirojena; pa se tudi kaj dobro podaje. Posebno brdki in krepki okoličanski mladenči so v njej zelo prikupljivi; žal! da jo tako radi opuščajo in da osobito izvornih kučem že skoro ne poznajo več. — v.

